

Валерія Корнійчук

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто роль комунікативної компетентності як ключового чинника громадянського становлення особистості в умовах демократизації освіти. Наголошено, що у початковій школі вона виконує багатофункційні завдання: навчальні, виховні, соціалізувальні та інтеграційні. З'ясовано, що комунікативна компетентність охоплює не лише мовленнєві вміння, а й здатність до діалогу, толерантність, уміння приймати зважені рішення у спільній діяльності. Проаналізовано педагогічні підходи, серед яких партнерська взаємодія, фасилітація та використання ігрових технологій, що створюють умови для активної участі дитини в соціально значущих процесах. Акцентовано на значенні розвитку комунікативної компетентності у дітей з особливими освітніми потребами та в підготовці майбутніх учителів. Зроблено висновок, що комунікативна компетентність є не лише результатом, а й засобом реалізації громадянської освіти, сприяючи формуванню демократичної культури та громадянської зрілості учнів.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, громадянське виховання, молодші школярі, початкова освіта, педагогічна взаємодія, соціалізація, комунікативна культура, шкільне середовище, ціннісні орієнтири, міжособистісне спілкування, освітній процес.*

Valeria Korniychuk

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A TOOL FOR CIVIC EDUCATION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

The article examines the role of communicative competence as a key factor in the civic development of a person in the conditions of democratization of education. It is emphasized that in primary school, it performs multifunctional tasks: educational, socializing, and integration. It is found that communicative competence includes speech skills, the ability to dialogue, tolerance, and the ability to make informed decisions in joint activities. Pedagogical approaches, including partnership interaction, facilitation, and game technologies, create conditions for the child's active participation in socially significant processes and are analyzed. The emphasis is on the importance of developing communicative competence in children with special educational needs and in the training of future teachers. It is concluded that communicative competence is not only the result, but also a means of implementing civic education, contributing to the formation of democratic culture and civic maturity of students.

Keywords: *communicative competence, civic education, younger schoolchildren, primary education, pedagogical interaction, socialization, communicative culture, school environment, value orientations, interpersonal communication, educational process.*

Формування громадянина в умовах демократизації освіти передбачає виховання особистості, яка здатна не лише критично мислити, а й конструктивно взаємодіяти з іншими, брати участь у суспільному житті, поважати права і свободи людини. У цьому контексті комунікативна компетентність є не тільки освітнім результатом, а й важливий інструмент педагогічного впливу, через який відбувається становлення ціннісних орієнтирів учнів, соціальна адаптація та залучення у процес громадянського розвитку.

У межах початкової освіти комунікативна компетентність є базовою, ключовою та наскрізною, адже вона формує здатність ефективно спілкуватися, розуміти себе та інших, продуктивно брати участь у колективній діяльності, що безпосередньо корелює з громадянськими якостями. За Н. М. Бібік, компетентність – це не просто знання або вміння, а здатність діяти відповідно до соціальних і моральних норм у різноманітних ситуаціях [2]. Тому комунікативна компетентність охоплює не лише мовленнєві навички, а й внутрішню готовність до діалогу, відкритість

до думок інших, толерантність і вміння приймати зважені рішення в спільній діяльності.

Сучасні підходи до громадянського виховання орієнтовані на створення умов для активної участі дитини в комунікації, що моделює реальні соціальні процеси. Здатність до спілкування на заходах поваги, взаєморозуміння, підтримки – це не тільки ознака вихованості, а й критерій громадянської зрілості. У молодшому шкільному віці комунікативна взаємодія з однолітками, вчителями, дорослими значуща не лише як засіб передачі інформації, а як основа для формування соціальних і громадянських установок. Саме через комунікацію дитина вчиться домовлятися, вирішувати конфлікти, висловлювати власну думку, погоджуватися або заперечувати в коректній формі, що є основою демократичної культури.

Як наголошує І.М. Писаревський, комунікативна компетентність – це здатність до ефективної взаємодії в соціумі, що набувається через практику, рефлексію, розуміння контексту спілкування. Хоча дослідження автора стосуються галузі туризму, запропоноване визначення має універсальний характер і може бути екстрапольоване на шкільну сферу [4]. У початковій школі ця здатність формується в особливо інтенсивний спосіб, оскільки діти тільки навчаються жити в соціальному просторі правил, обов'язків і співпраці. Саме тому комунікативна компетентність є не просто результатом педагогічного процесу, а головним засобом впливу на громадянське становлення дитини.

Важливу роль у цьому процесі відіграє педагогічна комунікативна взаємодія, яка, за спостереженнями В. Сергеевої, набуває виховного значення лише в умовах спільної творчої діяльності, де відносини між учнем і вчителем базуються на партнерстві [6]. У такій системі педагог не тільки транслює знання, а й створює ситуації, в яких дитина реалізує себе як суб'єкт комунікації, вчиться слухати і бути почутою, брати на себе відповідальність за слово. Це вимагає зміни традиційної ролі вчителя на фасилітатора, наставника, який організовує діалог, допомагає знаходити точки порозуміння і підтримує ініціативу учнів.

У цьому контексті варто згадати і про ігрові технології, які, як зазначають О. В. Матвієнко та М. М. Євдокимов, створюють

оптимальне середовище для розвитку комунікативної культури. Через рольові, сюжетно-відображальні ігри, театралізацію, дитина вчиться проживати соціально значущі ситуації: обговорення, розв'язання конфліктів, прийняття спільних рішень [3]. Такі форми діяльності сприяють розвитку не лише мовленнєвих структур, а й громадянських якостей: емпатії, лідерства, відповідальності, відкритості до інших. Гра є простором для формування культурного мовлення, емоційного контакту, рефлексії, що, своєю чергою, формує основи свідомої громадянської позиції.

Досвід дітей із особливими освітніми потребами також засвідчує ефективність комунікативної компетентності як інструмента соціальної інтеграції. Як зазначає І. В. Баранець, у роботі з дітьми з моторною алалією розвиток комунікативної компетентності потребує цілеспрямованої корекційної роботи, проте результати цієї діяльності безпосередньо впливають на здатність дитини взаємодіяти у суспільстві, а отже, і на рівень її громадянської включеності [1]. Такий підхід актуальний і для масової школи – формування комунікативної компетентності дозволяє забезпечити рівний доступ до соціальних практик для всіх учнів незалежно від індивідуальних стартових умов.

Важливо також звернутися до досвіду підготовки майбутніх учителів. І. О. Пінчук у своїй дисертаційній роботі показує, що іншомовна комунікативна компетентність майбутніх учителів початкової школи є основою для формування готовності до ефективної міжособистісної взаємодії в мультикультурному середовищі [5]. Це підтверджує думку про те, що комунікативна компетентність має міждисциплінарний характер і потребує розвитку в усіх учасників освітнього процесу – не тільки учнів, а й педагогів.

Отже, комунікативна компетентність у початковій школі – це багатофункційний інструмент, який виконує навчальну, виховну, соціалізувальну та інтеграційну функції. Вона є тією педагогічною «віссю», навколо якої формується громадянська зрілість дитини, її здатність до участі в демократичному житті громади. Через системну роботу над розвитком комунікативної компетентності педагог не лише формує навички спілкування,

а й виховує морально зрілу, толерантну, відповідальну особистість, здатну активно взаємодіяти в соціумі. Тому комунікативна компетентність постає не просто ціллю, а засобом реалізації громадянської освіти в початковій школі.

Використані джерела:

1. Баранець, І. В. (2022). Формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією [дис. ... д-ра філософії]. Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, Київ. 309 с.
2. Бібік, Н.М. (2012). Компетенції і компетентність у результатах початкової освіти. *Сучасна початкова освіта: вектори розвитку*. Бердянськ: БДПУ, С. 20–29.
3. Матвієнко, О. В., Євдокимов, М. М. (2024). Ігрові технології як інструмент розвитку комунікативної культури молодших школярів. *Освітньо-науковий простір*, Т. 2, № 7(2). 11 с.
4. Писаревський, І. М. (2017). *Професійно-комунікативна компетентність (в туризмі): підручник*. Харків. 175 с.
5. Пінчук, І. О. (2021). Система формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки [дис. ... докт. пед. наук]. Глухівський НПУ ім. О. Довженка. 612 с.
6. Сергеева, В. (2015). Педагогічна комунікативна взаємодія в системі “учитель – учні” та її виховна цінність в умовах спільної творчої діяльності. *Педагогічний часопис Волині*, С. 57–63. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153584448.pdf>